

T.C.
SERHAT KALKINMA AJANSI
Ardahan Yatırım Destek Ofisi

ARDAHAN İLİ YATIRIM DESTEK VE TANITIM STRATEJİSİ

Aralık 2016

1. ANA METİN

1.1. MEVCUT DURUM

1.1.1. İktisadî Sektörlerin Dağılımı

İlin, gayri safi katma değer payı açısından iktisadî durumu incelendiğinde TRA2 Bölgesine paralel olarak hizmet, tarım-hayvancılık ve sanayi sektörleri şeklinde sıralandığı görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere bölgemiz gayri safi katma değer olarak hizmet ve sanayi sektöründe Türkiye ortalamasının altında yer alırken tarım sektöründe ise ülke ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır. Son yıllarda hizmet ve sanayi sektörlerinde artışın olduğu ve tarımdaki payın ise azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak köylerden şehirlere doğru göçün devam etmesi, şehirlerde yaşayanların sadece hizmet veya sanayi sektöründe istihdam edilebilmesi, hizmet ve sanayi sektörlerinde gelir akışının daha hızlı olması ve tarım dışı sektörlerin daha fazla mali kayıt altında olması gösterilmektedir.

Tablo 1: Gayri Safi Katma Değer Açısından TRA2 Bölgesinin Durumu

Yıl	Hizmet (%)			Tarım (%)			Sanayi (%)		
	2004	2008	2011	2004	2008	2011	2004	2008	2011
TRA2	53,7	62,8	61,2	34,4	24,6	24,8	11,9	12,6	14,0
Türkiye	61,3	62,8	61,2	10,7	8,5	9,0	28,0	27,2	27,5

Kaynak: TÜİK, Gayri Safi Katma Değer Verileri.

1.1.2. İstihdam Durumu

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre TRA2 Bölgesi işsizlik oranı 2015 yılında 3,9’a yükselmiştir. 2015 yılında ülke işsizlik oranının % 10,3 ile oldukça altında kalmış ve işsizliğin en az olduğu bölge olmuştur. TRA2 bölgesinde iş gücüne katılım ve istihdam oranları ise ülke oranlarına göre daha yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo 2: TRA2 Bölgesi Temel İşgücü Göstergeleri 2015

Bölge Kodu	Bölge Adı	İşgücüne Katılma Oranı (%)		İşsizlik Oranı (%)		İstihdam Oranı (%)	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015
TR	Türkiye	50,5	51,3	9,9	10,3	45,5	46,0
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	54,8	54,2	3,4	3,9	53,0	52,0

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

TRA2 Bölgesinde iktisadî faaliyetlerin istihdam açısından durumuna bakıldığında sıralamanın tarım-hayvancılık, hizmet ve sanayi şeklinde olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 İşgücü istatistiği verilerine göre yılı TRA2 bölgesinde istihdam edilen % 59,5'i tarım sektöründe, % 12,2'i sanayi sektöründe ve % 28,3'ü de hizmet sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektörünün oran çok yüksek olması bölgenin bir tarım bölgesi (Ardahan için tarıma dayalı büyükbaş hayvancılık) olmasının bir sonucudur. Modern tarım uygulamalarına geçilmesi, tarımda makineleşme ile tarım istihdam oranları hızlı bir şekilde düşmektedir. Sanayi ve özellikle hizmet sektörü istihdam oranları dünyada ve ülkemizde olduğu gibi Bölgemizde de artmaktadır. Ancak tarımda istihdam kayıpları kadar sanayi ve hizmet sektöründe istihdam yaratılmadığı için il dışına ekonomik nedenlerle göç olmaktadır.

Tablo 3: İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı 2014-2015

Bölge Kodu	Bölge Adı	Tarım (%)		Sanayi (%)		Hizmet (%)	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015
TR	Türkiye	21,1	20,6	27,9	27,2	51,0	52,2
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	59,6	59,5	14,0	12,2	26,4	28,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

Tarımda istihdam edilenler hariç bırakılırsa 10 kişi ve üzeri istihdam sağlayan işyerleri için toplam çalışan sayısı 1241 olarak tespit edilmiştir. Cinsiyet bağlamında ele alındığında ise çalışan erkeklerden 976, kadınlarda ise 265 kişiden oluşmaktadır. Hizmet ve sanayi sektörlerinde istihdam edilenlerin durumu Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 4: Ardahan'da Çalışanların Sektöre ve Cinsiyetine Göre Dağılımı

Sektörler	Toplam Kadın İstihdamında Sektörün Payı (%)	Toplam Erkek İstihdamında Sektörün Payı (%)	Sektörün Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)
Toptan ve perakende ticaret	10,2	25,6	22,3
Eğitim	51,3	10,7	19,3
İnşaat	3,4	21,3	17,5
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	17,7	10,9	12,3
Diğer Hizmet Faaliyetleri	7,2	12,3	11,2
İmalat	1,5	10,0	8,2
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	4,5	4,8	4,8
Ulaştırma ve Depolama	3,0	3,9	3,7
Bilgi ve İletişim	1,2	0,5	0,7

Kaynak: İŞKUR, Ardahan İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, 2016

İstihdam açısından bakıldığında Ardahan'da en fazla istihdam sağlayan sektörün toptan ve perakende ticaret olduğu görülmektedir. İldeki toplam istihdamın %22,3'ü, toplam erkek istihdamının da %25,6'sı gibi çok yüksek bir kısmı söz konusu sektörde istihdam edilmektedir. İstihdam yoğunluğundan da anlaşıldığı üzere ildeki ana ekonomik faaliyet ticaret üzerine yoğunlaşmıştır. Toptan ve perakende ticaretin ilin ekonomik yapısı incelendiğinde iç tüketimi karşılamak üzere ortaya çıktığı görülmektedir.

Toptan ve perakende ticaret sektörünü eğitim sektörü takip etmektedir. Eğitim sektöründe çalışanlarında daha ziyade devlet okullarında hizmet alım ile çalışan taşeron işçilerden oluştuğu görülmektedir. İnşaat sektörü, il ekonomisinde önemi artan diğer sektörlerdir. Bununla birlikte Türkiye genelinde olduğu gibi inşaat sektörünün dış etkenlere karşı kırılgan olduğu ve dış ticaret faktörü hariç bırakılırsa imalat dahil birçok sektörü etkilediği değerlendirilmektedir.

1.1.3. Dış Ticaret

Ardahan, dış ticaret fazlası veren iller arasında yer almakla birlikte toplam dış ticaret hacmi olarak 80nci sıradadır. Toplam ticaret hacmi 1,2 milyon dolardır. TRA2 bölgesinde gerçekleştirilen ihracatın %0,5'ini Ardahan gerçekleştirmekte olup, Ardahan'ın ihracatının %82'si de Gürcistan'a yapılmaktadır.

Tablo 5: Ardahan'ın Dış Ticareti-2015 (1000 \$)

	İhracat	İthalat	Toplam
Ardahan	1.054	155	1.210
TRA2	220.703	115.361	336.062
Türkiye	143.838.871	207.234.359	351.073.230

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Göstergeler

Ardahan'ın ihracat yapısı incelendiğinde imalat sanayi ve madencilik ve taşocakçılığı ürün gruplarından oluştuğu anlaşılmaktadır. İmalat sanayide alt ürün gruplarına bakıldığında çimento, kireç, alçı, tarım ve orman makineleri, sabun, deterjan, temizlik, kozmetik malzemeleri, madencilik ve taşocakçılığı alt ürün grubunda ise tuz görülmektedir. İhraç edilen ürünleri hepsi Ardahan dışında üretilen mallardır.

Tablo 6: Ardahan'ın Ürün Grubu Bazlı Dış Ticaret-2015

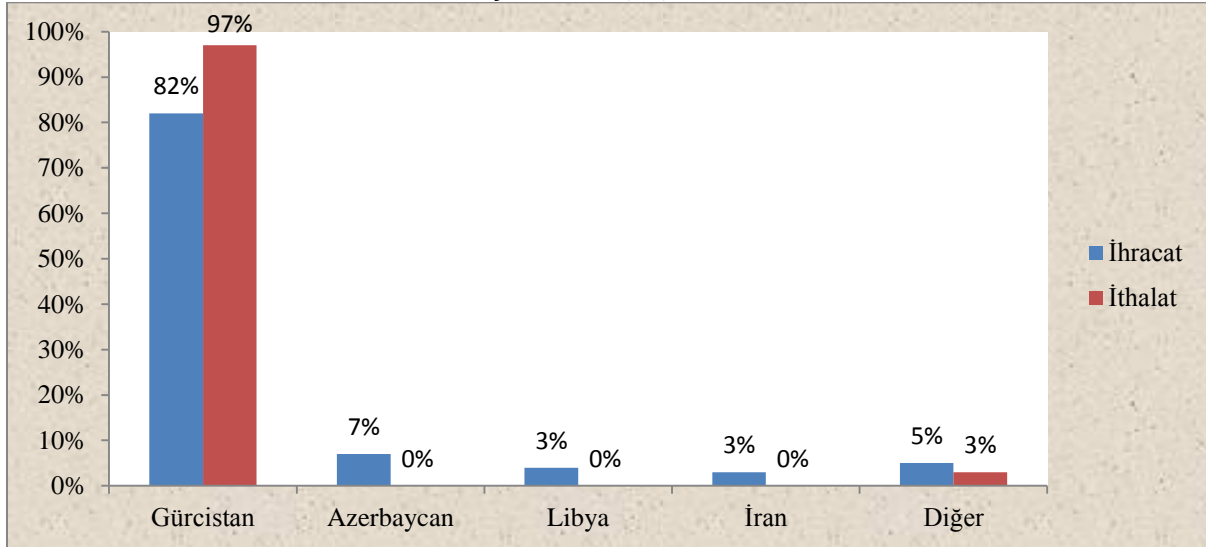
	İhracat (\$)	İthalat (\$)
Tuz	102.841	
Sabun, Deterjan, Kozmetik ürünleri	74.369	

Çimento, kireç, alçı	561.771	
Tarım ve Orman Makineleri	139.875	
Demir çelik ana sanayi	-	151.486
Diğer	175.395	4.351
Toplam	1.054.251	151.486

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Göstergeler

İlin en önemli dış ticaret ortağı Gürcistan ülkesidir. Gürcistan'ın yanında Azerbaycan, Libya ve İran gibi ülkelere de küçük miktarlarda ihracat gerçeklemiştir. Gürcistan ve Azerbaycan'a yapılan ihracat toplam ihracatın %89'unu oluşturmaktadır. İlin dış ticaret yapısı komşu ülkelerin taleplerine karşı oldukça duyarlıdır. İhraç ürünleri genellikle düşük teknoloji ve ikamesi kolay ürünlerdir. İlde toptan ve perakende ticaret faaliyetleri iç pazarlar sınırlıdır. Sınır ticareti kapsamında Gürcistan ile gümrüksüz ticaret yapabilmektedir fakat sunulan ürünler daha çok tarımsal ürünler olması ve bunların da Gürcistan tarafından talep edilmemesi nedeniyle ihracatı yapılamamaktadır. Bunun yanında ithalatına izin verilen ürün grupları için de Türkiye'de bol ve uygun fiyata bulunduğu dönemler ile örtüşmesi olarak açıklanabilmektedir.

Grafik 1: Ardahan'ın Ülke Bazlı Dış Ticaret (%) -2015

1.1.4. Öncelikli Sektörler ve Üretim Durumu

1.1.4.1. Tarım ve Hayvancılık

Ardahan ekonomisi genel olarak tarım ve hayvancılık sektörüne dayanmaktadır. İklim şartları nedeniyle bitkisel üretim yem bitkileri haricinde verim açısından son derece düşüktür. Ancak üretimden elde edilen tarımsal ürünler kalite bakımından oldukça iyi durumdadır. İlde kimyasal gübre ve bitki koruma ilaçlarının son derece az kullanılması sebebiyle bitkisel

üretim ve arı ürünlerinin hemen hemen tamamı doğal ürün niteliğindedir. İldeki hayvancılığın mera hayvancılığı olması nedeniyle tarım alanlarının işlemeli tarımdan ziyade, mera - yayla öncesi ve sonrası doğal otlaklık olarak değerlendirilmesi şeklindedir. İlde ki arazilerin %44'ünü meralar, %18'ini tarım arazileri, %12'sini çayır, %9'unu orman ve fundalıklar ve %17'sini de tarım dışı alanlar oluşturmaktadır.

Tablo 7: Ardahan İli Arazi Kullanım Durumu

ARAZİ DAĞILIMI	YÜZÖLÇÜMÜ (1000 ha)	YÜZDELİK DİLİM (%)
Tarıma elverişli alan	84,3	18
Çayır alanı (özel mülkiyet)	57,7	12
Mera alanı	205,0	44
Orman ve fundalık alan	44,1	9
Tarım dışı alan	82,3	17
TOPLAM	473,4	100

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü Brifing, 2016

İldeki tarım işletmelerinin % 95'i bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı işletmelerdir. Sektörde yer alan işletmelerin tamamına yakını küçük ölçekli, kapalı ekonomi tipi, geleneksel üretimde bulunan aile işletmeleridir. Tablo 8'de görüldüğü üzere büyükbaş hayvancılık işletmelerinin %50'den fazlası merkez ve göle ilçesinde bulunmaktadır. Arı yetiştiriciliği işletmelerinin %78'i Hanak, Posof ve merkez ilçede bulunmaktadır. Kaz yetiştiriciliği büyük oranda hayvancılık işletmeleri bünyesinde ek bir ekonomik faaliyet olarak yapılmaktadır. Burada dikkat edilecek önemli durum hayvancılık işletmelerinin sadece %2'si modern işletmelerdedir. İşletmelerin büyük çoğunluğunun fiziksel yeterlilikleri sınırlı kalmıştır ve geleneksel üretim metotları ile faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Tablo 8: İlçe Bazlı İşletme Sayıları, 2015

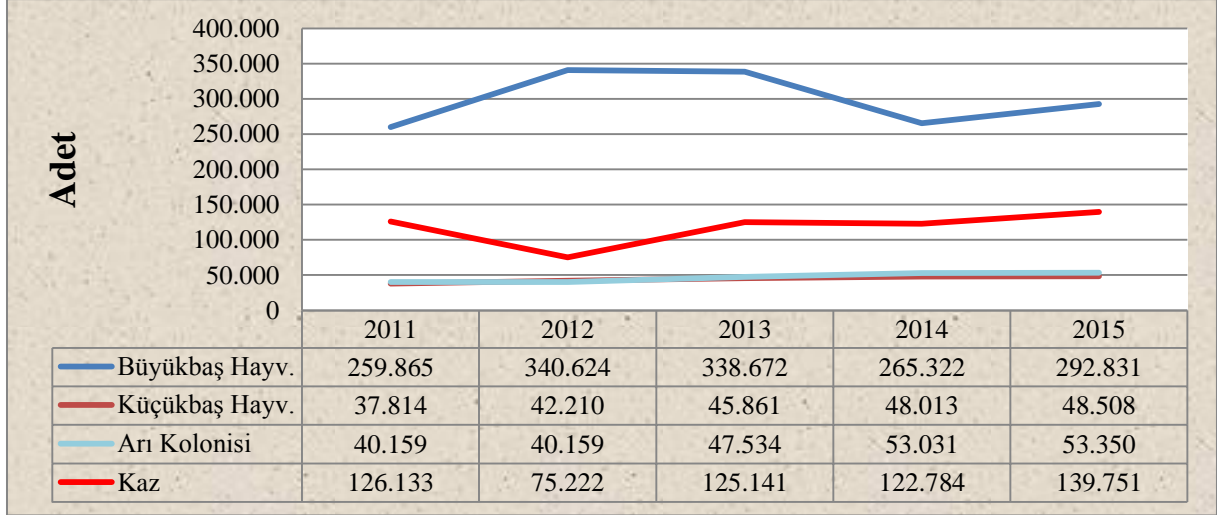
İlçeler	Merkez	Çıldır	Damal	Göle	Hanak	Posof	Toplam
Büyükbaş Hayvancılık	5.745	2.530	1.623	5.028	2.521	2.026	19.473
Küçükbaş Hayvancılık	137	207	-	78	24	9	455
Arı Yetiştiriciliği	230	85	15	50	182	140	702

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü Brifing, 2016

Ardahan ilindeki tarım işletmeleri; hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun tarım dışı sektörde istihdam edilmesi zorunluluğuna karşılık, bu sektörlerde iş gücü talebinin nüfus artışına uygun düzeyde artırılamaması; tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması ve miras yoluyla arazilerin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür.

Ardahan ili büyükbaş hayvan varlığı yıllar itibari 250-350 bin bandında dalgalı bir yapı göstermektedir. Arı koloni sayısı devamlı bir artış gösterse de il potansiyelinin altında kalmaktadır. Ardahan ili mera varlığı ve bitki çeşitliliği 100-120 bin adet arı kolonisi potansiyeli barındırmaktadır. Ardahan, Kaz varlığında Kars'tan sonra ikinci sırada gelmektedir. Ülkemiz kaz varlığının %16'sını bulundurmakta ve bu alanda da önemli potansiyeli bulunmaktadır.

Grafik 2: Yılları itibariyle hayvansal varlıklar(2011-2015)

Ardahan'da üretilen tarımsal ürünler(Arpa, buğday, korunga, fiği, patates, kuru fasulye, vb.) öz tüketim ve hayvansal yem ihtiyacını olarak tüketilmektedir. Tarımsal ürünlerin doğrudan satışı noktasında önemli bir değeri yoktur. Hayvansal üretim olarak belli başlı ürünler, süt, kaşar, kırmızı et, bal ve kaz eti oluşturmaktadır. Kırmızı et üretimi miktarı bölge dışına sevk edilen canlı hayvan üzerinden hesaplanmıştır. Yılda yaklaşık 110 bin baş büyükbaş ve 20 bin baş küçükbaş hayvan il dışına sevk edilerek burada kurbanlık ve/veya doğrudan kesime verilmektedir(*). Üretilen hayvansal ürünlerin 2015 yılındaki ekonomik değeri yaklaşık olarak 970 milyon TL'dir.

Tablo 9: Tahmini Hayvansal Üretim Miktar ve Değeri, 2015

	Miktar (**) (ton)	Birim Fiyat (Kg)	Yaklaşık Ekonomik Değer
Süt	356.672	1	355 milyon
Kırmızı Et*	13.560	40	475 milyon
Kaşar	4.000	20	80 milyon
Bal	800	50	40 milyon
Kaz	400	50	20 milyon

Kaynak: Ardahan Strateji ve Eylem Planı (**)

Mevcut Hayvan Varlığının ırk dağılımı incelendiğinde büyükbaş ve küçükbaşta çeşitlilik göstermektedir. Büyükbaş hayvan varlığında %90 oranında ile uyum sağlamış simental ve

montofon melezi bulunmaktadır. Arı yetiştiriciliğinde Ardahan Artvin ili ile birlikte Kafkas Arı ırkının gen merkezidir. Arı kolonilerinin tamamına yakını Kafkas ırkıdır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2016 yılı Ekim ayında ilan edilen havza bazlı ürün destekleme programı çerçevesinde Ardahan'da arpa, buğday, çavdar, yem bitkileri, yulaf, mısır (sadece Posof) ve kuru fasulye (sadece Posof) üretimi destekleme kapsamında yer almıştır.

1.1.4.2. Hizmet

Tarım dışı alanda en fazla istihdam sağlayan ve her ilde üniversitelerin kurulmasının ardından üniversite mezunu iş arayan kişi sayısında ortaya çıkan artışı değerlendirebilecek sektör, hizmet sektörüdür.

Ardahan ilinde 10 ve daha fazla çalışanı olan işyerlerinin sektörel dağılımı incelendiğinde toptan ve perakende ticaret ile eğitim sektörleri bütün işyerlerinin yarısını oluşturmaktadır. Ardahan'da hizmet sektöründe başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, eğitim, inşaat ve imalat alanında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 10: İşyerlerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	İşyeri Sayısı
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	25
Eğitim	19
İnşaat	14
İmalat	9
Diğer hizmet faaliyetleri	7
Ulaştırma ve depolama	5
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	5
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	3
Bilgi ve iletişim	1
Genel Toplam	88

Kaynak: İŞKUR, İşgücü Piyasası Araştırması, 2016

Ardahan ilindeki temel turistik faaliyet Türk vatandaşları açısından iş ziyaretleri ve kamu hizmetini veya askerlik hizmetini gören akrabaların ziyareti şeklinde gerçekleşirken, yurtdışından gelen misafirler ise özellikle sınır ticareti veya taşımacılık yapan kişilerden oluşmaktadır. Ardahan ilindeki turizm faaliyetleri çok düşük seviyelerde seyretmektedir.

Tablo 11: Ardahan İlini Konaklama Verileri, 2011-2015

Yıl	Tesise Giriş Sayısı	Geceleme Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
2011	65.076	85.418	1,3	26,3
2012	84.053	104.808	1,2	37,3
2013	71.364	97.015	1,4	34,1
2014	61.334	84.445	1,4	30,8
2015	64.971	96.063	1,5	34,8

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>

Bununla birlikte Ardahan ilinin turizm potansiyeli oldukça yüksektir. İlde Çıldır ve Aktaş gölü, Kura vadisi, Yanlışçam kayak merkezi, Posof ilçesi doğası, Akçakale adası gibi doğal güzelliklerin yanında çok sayıda tarihi kale, kule, şapel gibi tescilli yapı bulunmaktadır. Ardahan Yanlışçam bölgesi 2010 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm merkezi ilan edilmiş, 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Ardahan İl Özel İdaresi'nce hazırlanan imar planları onaylanmıştır. Söz konusu merkez Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ülkemizde kış turizmi yapılan iller listesinde ve haritasında yerini almıştır. Gerekli altyapı ve tesisleşmenin tamamlanması, akabinde bu potansiyelin tanıtımıyla birlikte ilin turizm sektörü de canlanacaktır. Bu noktada gelecek dönemde turizm sektöründe yeni işletmeler açılması ve istihdam gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tablo 12: İlde Bulunan Konaklama Tesisleri Bilgileri, 2015

	Merkez	Çıldır	Damal	Hanak	Göle	Posof
Belediye Belgeli	12	-	-	-	4	4
Yatak Kapasitesi	367	-	-	-	136	132
Turizm İşletme Belgeli	5	-	1	-	-	2
Yatak Kapasitesi	320	-	26	-	-	96

Kaynak: Kültür Turizm İl Müdürlüğü

İlde ortaya çıkan yüksek tahsilli işgücünün istihdam edilebileceği alt sektörlerin başında çağrı merkezi gelmektedir. Özellikle Cazibe Merkezleri Programı ile Ardahan'da da çağrı merkezi yatırımının gerçekleşmesi beklenmektedir. Çağrı merkezini rehabilitasyon (yaşlı ve çocuk) merkezleri, öğrenci yurdu ve kreş gibi yatırımlarının izlenmesi beklenmektedir.

1.1.4.3. İmalat

Ardahan'da imalat tesisleri ekseriyetle sanayi bölgeleri dışında yer almaktadır. Ardahan'da sadece merkez ilçede birer adet KSS ve OSB bulunmaktadır. Ardahan'a 7 km mesafedeki OSB, toplam 30 sanayi parselinden oluşmaktadır. 25 adet çeşitli büyüklükte parsel boş durumdadır. 5 adet parsel mevcut faaliyette olan 2 işletmeye tahsis edilmiştir. OSB'nin

altyapısı büyük oranda tamamlanmıştır. OSB’de doğalgaz bulunmamakta, çevre düzeni, idari ve sosyal tesisleri, çevre güvenlik çitleri ve parsellerin düzleştirilmesi henüz yapılmamıştır. OSB ve şehir arası ulaşım yolunun fiziki durumun da kısmen bozukluklar bulunmaktadır.

Ardahan Küçük Sanayi sitesi yaklaşık 25 yıldır faaliyettedir. 132 adet işyerinden oluşmaktadır. KSS bazı işletmelerin birden fazla işyeri bulunmakta, bazı işyerlerin ise ilk sahibi tarafından mevcut işletmelere kiralanmış durumdadır. İşyerlerinin ortalama büyüklüğü 150 m²’dir. Ekseriyetle oto bakım ve onarım, kereste, mobilyacı, PVC, mermer ve metal doğrama gibi faaliyetler icra edilmektedir.

Ardahan ilinde imalat sanayi pek gelişmemiştir. Tablo 10’te de görüldüğü imalat sektöründe 10 ve daha fazla çalışanı olan işyeri sayısı 9 adettir. Ardahan ilinin sanayi yapısını özellikle süt işleme tesisleri oluşturmaktadır.

Tablo 13: Süt İşleme Tesislerinin Dağılımı ve Kapasite Bilgileri, 2015

	Merkez	Çıldır	Damal	Hanak	Göle	Posof
Sayısı	5	4	1	1	18	1
Kapasite (ton/yıl)	640	1.341	864	286	4.500	189

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü Brifing, 2016

Sanayi alanları dışında kalan tesisler hammadde kaynağına (pomza-bims-kum) ya da şehre daha yakın olma (süt işletmeleri) arzusu ile tesislerini kurmuşlardır. Sanayi alanları dışında kurulacak tesisler için alınacak izinler yetkisine göre belediye veya il özel idaresinden alınmaktadır. Ardahan ilinin genel sanayi yapısı incelendiğinde önümüzdeki dönemde komşu ülkelerin talebi ve ihracat olanakları, teşvik ve desteklerin niteliği, yatırım ortamı ve genel ekonomik durum veri olarak kabul edilirse Tablo 14’de yer alan sektörlerin gelişme kaydedeceği öngörülmektedir.

Tablo 14: Ardahan Sanayisinde Gelişme Potansiyeli Olan Alt Sektörler

Sıra No	Sektör	Açıklama
1	Et ve Süt Ürünleri	Ardahan’da mevcut durumda en gelişmiş ve potansiyeli olan sektör hayvancılık ürünlerinin işlenmesine yönelik imalat sanayidir. Hayvancılık alanındaki modernleşme gelişmelere bağlı olarak süt ve et veriminde yükselme buna bağlı olarak da bu sektörde büyüme beklenmektedir. Üretimin mevsimsellikten çıkıp bütün bir yıla yayılması, kırmızı et ve kaz eti işleme tesislerin kurulması beklenmektedir.

2	Yapı Malzemeleri	Ardahan'da inşaat sektörü son 10 yılda büyük bir gelişim göstermiştir. İlde yoğun bir şekilde çok kaliteli asidik pomza kaynakları bulunmaktadır. Bu mineraller bims ve yapı kimyasalları üretiminin temel girdilerini oluşturmaktadır. Bu ürünlerin önemli bir de ihracat potansiyeli bulunmaktadır.
3	Ağaç İşleme-Mobilya	Ardahan'da inşaat sektörü son 10 yılda büyük bir gelişim göstermiştir. İlde mobilya ve kereste imalatı için kaliteli hammadde bulunmaktadır. Mobilya sektörünün önemli bir ihracat potansiyeli bulunmakta ve sektörün gelişmesi beklenmektedir.

1.2. SORUN ALANLARI

1.2.1. Hâlihazırda Yaşanılan Sorunlar

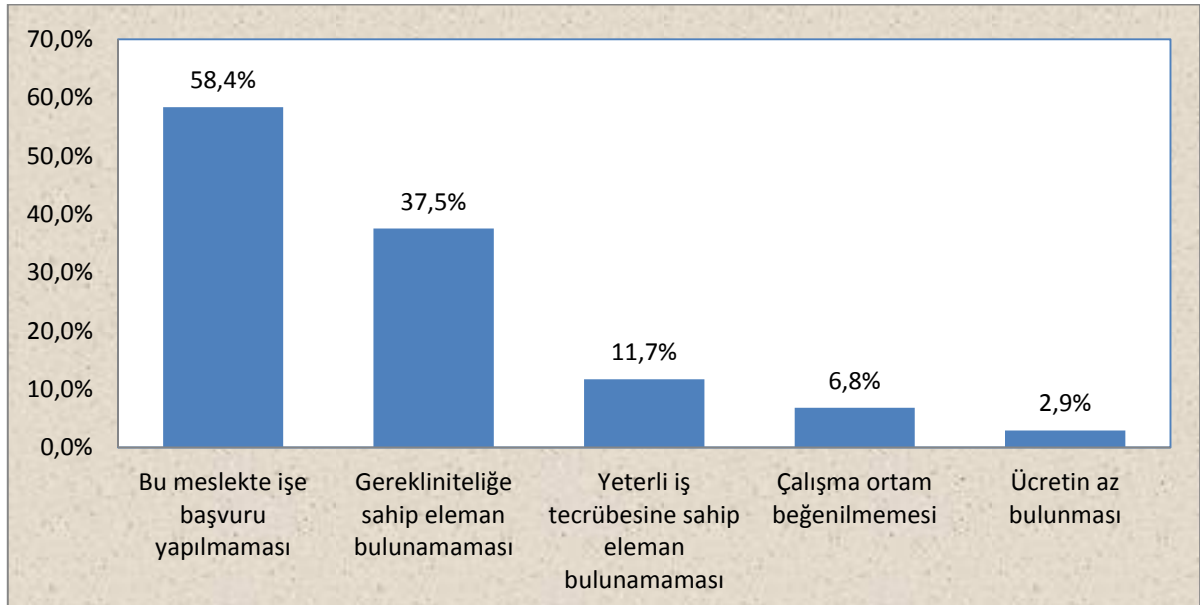
1.2.1.1. Açıklamalar

Ardahan’da yatırım gerçekleştiren işletmeler ile yapılan anket ve görüşmelerde tespit edilen sorunların %80’inin il veya bölge içinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu duruma göre ilde öne çıkan sorunlar şu şekilde sıralanabilmektedir.

➤ İşgücü sorunları

Ardahan’daki işletmelerin %38,4’ünün eleman temininde güçlük çektiği, aynı oranın ise Türkiye genelinde %27,2 olduğu Ardahan İşgücü Piyasası Araştırma (İPA-2016) Raporunda tespit edilmiştir. Temininde güçlük çekilen meslek gruplarına bakıldığında %33,5 ile sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanların ilk sırada geldiği görülmüştür. Bunu %30,2 ile hizmet satış elemanları, %14,6 ile nitelik gerektirmeyen meslekler, %11,5 ile tesis ve makine operatörleri ve %7 ile profesyonele meslek grupları takip etmektedir. Teminde güçlük çekilmesinin nedenleri Grafik 3’te gösterilmektedir. (İşletmeler birden fazla sebep saymışlardır.)

Grafik 3: İşgücü Temininde Güçlük Çekilme Nedenleri

Grafik incelendiğinde en fazla belirtilen nedenin dikkat çekici iş başvurusunun hiç yapılmamış olmasıdır. Bu sorunun özellikle inşaat ustası, peynir imal ustası, aşçı, süt toplama işçisi, akaryakıt satış elemanı, şoför gibi mesleklerde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni mevcut açık işler için gereken mesleki beceriye/niteliğe sahip bireylerin bulunmama ve bazı işlerin de çalışma koşulları ve emek/ücret dengesinin yeterli olmamasıdır. Gerekli niteliğe

sahip eleman bulunmaması Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, inşaat, ulaştırma ve depolama iş kollarında ortaya çıktığı görülmektedir.

Gerekli niteliğe sahip elemanın bulunması, işletmelerin yüksek maaşlarla il dışından eleman istihdam etmesiyle sonuçlanmaktadır. Ancak yüksek maaş da soruna kalıcı çözüm olamamaktadır. Ardahan'a gelen nitelikli personel şehrin genel görüntüsü, iklim şartları, sosyal imkânları ve sağlık altyapısı gibi şehirde yaşamayı etkileyen unsurların düzeyini yeterli bulmamakta ve kısa sürede şehri terk edebilmektedir.

➤ *Ulaşım Maliyetlerinin Yüksekliği*

Ardahan, Türkiye'nin en kuzeydoğu ucunda yer alan bir ildir. İstanbul'a 1410 km mesafededir. İlde demiryolu ve havaalanı bulunmamaktadır. En yakın demiryolu ve havaalanı 90 km mesafedeki Kars ilinde bulunmaktadır. En yakın liman ise Artvin, Hopa limanı olup 180 km mesafededir. Ardahan ve Artvin karayolu ulaşım altyapısı bölünmüş yol ve tünel ihtiyaçları bulunmaktadır. Özellikle kış mevsiminde lojistik ulaşım oldukça güçtür. Batı illerinden malzeme getirirken ve bu illere malzeme götürürken yüksek nakliye bedelleri ortaya çıkmaktadır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda;

- Ardahan'da veya bölgede hammaddesi bulunan ürünler,
- Komşu ülkelerden daha uygun fiyatlara alınabilen hammaddelerden elde edilen ürünler,

Şeklinde 2 temel unsura dayanan üretim yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu unsurların dışında kalan üretimlerin yüksek maliyetler nedeniyle kısa ömürlü olduğu ve sürekliliğinin olmadığı görülmüştür.

➤ *İdari Sorunlar*

Ardahan'da OSB içinde sanayi sektöründe yer temini konusunda herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Bununla birlikte OSB dışında sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde yatırım yapılmak istenmesi halinde yer temininde sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunların en önemli sebebi yer tahsisine ilişkin bürokratik süreçlerin uzun sürmesidir. Özellikle Milli Emlak Müdürlükleri tarafından ilgili arazilerin yatırımcıya tahsis süreci ortalama 2 yıl sürmektedir. Bunun yanında yatırım teşvik belgeli tarımsal üretim amaçlı tahsisi istenen arazilerin tahsisinde köyler tarafından şikâyet unsurları ortaya çıktığı, dolayısı ile mahkeme süreçlerinin uzun olması ve yatırım teşvik belgesinin süresinin (3 yıl) dolması gerekçesiyle, zamanında tahsis gerçekleşemediği veya yatırımcının yatırım talebinden vazgeçtiği görülmüştür. Hazine dışında kalan bazı devlet kurumlarına ait gayrimenkullerin yatırımcılara tahsisi ise tamamen ilgili kurumların inisiyatifindedir. Söz konusu kurumlardan gayrimenkul

temini veya kiralanması bürokratik süreçler ve yüksek maliyet gibi nedenlerle gerçekleşmemektedir.

Bürokratik süreçlerin (yazışma, ihale, teşvik belgesi tamamlama vizesi vb.) uzun sürmesi veya konunun sürüncemede kalması çoğunlukla kamu çalışanlarından kaynaklanmaktadır. Organize Sanayi Bölgesindeki tahsisler işlemleri ilde bulunan kurumlarda yapılması ve tahsisin bedelsiz olması nedeniyle süreçler hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleşmektedir. Diğer taraftan OSB dışındaki yatırımlarda yatırımcı muhatap olmak zorunda kaldığı kurumlarda gereken çalışmaları vaktinde ve gerektiği gibi yerine getirmediği görülebilmektedir. Bunun sebebi çoğunlukla yöneticilerden veya memurlardan kaynaklanmakla birlikte yatırımcıların süreci zamanında takip etmemeleri de önemli bir gecikmelere sebep olabilmektedir.

➤ *Altyapı Sorunları*

Ardahan OSB 2012 yılı 3. Çeyreği itibari ile tamamlanmış olmasına rağmen halen daha çeşitli altyapı eksikleri bulunmaktadır. İl merkezine yaklaşık 7 km mesafede bulunan OSB'nin yolunun bir kısmı stabilize, bir kısmı da satı kaplama olup yol genişliği tır ve kamyon geçişi için yeterli değildir. OSB'nin konumlandığı alanın kayalık ve kot farkı olması nedeniyle parsellerin düzleştirilmesi için yüksek maliyetler çıkmaktadır. OSB'de kışın su şebekesinde donma meydana gelebilmektedir. OSB'de doğalgaz bulunmamaktadır. OSB'nin çevre düzenlemesi, idari bina ve sosyal tesisler, güvenlik çitleri, nizamiyesi binası bulunmamaktadır. OSB için 2013/5726 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında BOTAŞ'tan doğalgaz ulaştırılması talep edilmiştir. BOTAŞ, Ardahan OSB ile gaz alım/bağlantı anlaşmasının yapılması akabinde Basınç Düşürme ve Ölçüm İstasyonu (RMS) yerinin belirlenmesi ve söz konusu RMS ile OSB içindeki doğalgaz dağıtım şebekesinin inşasına başlanılmasının ardından BOTAŞ ile gerekli irtibatın sağlanması istemiştir. İl Özel İdaresinin kaynaklarının kısıtlı olması ve hali hazırda OSB'de arsa taleplerinin çok fazla olmaması nedeniyle bu altyapı çalışmaları için bir projelendirme yapılmamıştır.

Şehir merkezinde bulunan Küçük Sanayi Sitesinin de çeşitli altyapı sorunları bulunmaktadır. KSS içerisindeki kilit parke yollar kısmen bozulmuştur. KSS'nin çevre düzeni, güvenlik çitleri, nizamiyesi binası, restoran ve kafeterya gibi sosyal alanlar bulunmamaktadır. İş yerleri yaklaşık 35 yıllık binalar olup, zamanın ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Özellikle kış mevsimi şartlarında oldukça soğuk olmaktadır. Yağmursuyu altyapısının zaman zaman sorunlar olmakta aşırı yağışlarda KSS'ni su basmaktadır. Küçük sanayi sitesinde bulunan işyerlerinin önemli bir kısmının sahibi burada faaliyet göstermemekte, zamanında satın aldıkları işyerlerinin buradaki işletmelere kiralamaktadırlar. Ardahan ilindeki iş hacmi

düşünüldüğünde bu kiralar işletmeler için oldukça maliyetli olmaktadır. Yeni yatırımcılar için işyeri bulunmamakta, KSS'den arsa talebi durumunda ise dönümü için yaklaşık olarak 100 bin TL gibi il şartlarında yüksek maliyetler ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin stok alanları yeterli gelememekte, işyerlerinin gerek hurda malzeme gerekse stok alanları olarak işyerlerinin önünde bulunan ortak alanları kullanmakta buda görüntü kirliliğine ve kazalara yol açabilmektedir.

Tarım sektöründeki en önemli altyapı sorunu geleneksel hayvancılık işletmelerinin fiziki şartları (%2'si modern işletme), yayla yollarının fizik durumu, plansız merak kullanımı, arazilerin bölünmüşlüğü ve veraset durumlarına ilişkin sorunlardır. Hayvancılık işletmelerindeki fiziki koşulların insan ve hayvan sağlığına uygun olmaması hem bu mesleğin genç nesiller tarafından yadırganmasına neden olmakta hem de hayat standartlarının bozulmasına ve üretim kaybına neden olmaktadır. Özellikle insan refahı için hayvan barınakları ile yaşam alanlarının birbirinden ayrılması elzemdir. Meraların plansız kullanılması meraların bozulmasına ve üretim kaybına neden olmaktadır. Özellikle yaz döneminde izinsiz olarak veya izin alınan miktardan çok daha fazla olarak Ardahan'a getirilen küçükbaş hayvanlar(Iğdır'dan) ve arı kolonileri(Artvin'den) plansız olarak yerleşmekte, kendileri ile birlikte çeşitli hastalıklar getirmekte, meraların yapısını bozmakta ve mevcut işletmelerin zarar görmelerine neden olmaktadır. Arazilerin son yasal düzenleme öncesine kadar bölünebilmesi birim başına üretim maliyetinin artmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan arazi sahiplerinin vefatı üzerine mirasçılar arasında şifahi olarak bölünmesine rağmen veraset işlemlerinin yapılmamış olması sözleşmeli çiftçilik, devlet destekleri gibi uygulamaların önünde engel olarak durmaktadır.

Turizm sektöründeki nitelikli tesis sayısının az olması (8 adet Turizm İşletme Belgeli konaklama tesisi bulunmaktadır), hizmet sunum standartlarının düşük olması ve ulusal ve uluslararası tanıtımının yetersiz olması sektörün önemli sorunlarıdır. İl için önemli turizm değerleri olan Yanlızçam Kayak Merkezinde altyapı çalışmaları büyük oranda tamamlanmış olmasına rağmen otel işletmeleri (1 Adet) ve teleseyiç hatlarının sayısı (1400 m ve 650 m'lik iki hat) ve niteliği yeterli düzeyde değildir. Buradaki çalışmalar devam etmektedir. Çıldır ve Aktaş göllerinde ise turizm altyapısı ve tesisleşme bulunmamaktadır. Yanlızçam Kayak Merkezi ve Aktaş & Çıldır göllerine ilişkin proje çalışmaları yapılmaktadır.

➤ *Finansa Erişim İmkânlarının Kısıtlı Olması*

Finansa erişim imkânlarının kısıtlı olması Ardahan'dan ziyade Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerine münhasır ve tüm sektörleri kapsayan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Finans

kuruluşları Doğu ve Güneydoğu'daki yatırımcıların faaliyetlerini riskli gördükleri için kredi sırasında yüksek oranlarda teminat istemektedirler.

Hizmet ve sanayi sektörlerine yönelik destekler sunan KOSGEB'in desteklerinin içeriğinin zenginleştirilerek daha cazip hale getirilmesi ve bu desteklere erişimde bölgeler arası fırsat eşitliğinin sağlanması yatırımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. KOSGEB'in Ardahan'daki müdürlüğünde az sayıda uzmanın görev yapması da desteklerin tanıtımında aksamalara yol açabilmektedir.

Tarımsal destekler alanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Ajans ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın sunduğu destekler (DAP, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı vb.) Ardahan için önemli fırsatlar sunmaktadır. Diğer taraftan işletmelerin sermaye yapılarının zayıf olması, bürokratik işlemlerle başa çıkamama ön yargısı ve işletmelerin Ardahan'dan gitme hayali bu desteklerden yararlanma noktasında engel oluşturmaktadır. İlin az gelişmişliği ve nitelikli eleman bulmanın zorluğu düşünüldüğünde destek mekanizmalarındaki bürokratik süreçlerin (proje alma, uygulama ve izleme sistemleri) revize edilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu desteklerin paydaşlar tarafından yeterince bilinmediği ve tanıtımının da yeterli ölçüde yapılamadığı görülmektedir.

➤ *Bölgenin Kötü Şöhreti ve İlin Tanıtım Eksikliği*

Türkiye kamuoyunda Ardahan denilince akla ilk gelen husus soğuk olması, dolayısı ile iklimidir. Özellikle kış mevsiminde ilk karın yağması, en soğuk sıcaklığın ölçülmesi, yolların kapanması gibi haberlerle ulusal medyada haber olmaktadır. Bu haberler kamuoyunda, (çalışanlarda, vatandaşlarda, yatırımcılarda) olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Bununla birlikte ilin olumlu imajının yerleştirilmesi adına yapılan çalışmalarının henüz başlangıç düzeyinde olduğu görülmektedir. İlin yatırımlar açısından tanıtımı daha çok Ajans çalışmaları ile çeşitli platformlarda gerçekleştirilmekle birlikte bu çabaların ilgili kurumların işbirliği halinde yoğunlaştırılması da gerekmektedir.

Ardahan, kamu yönetimi ve vatandaşı ile birlikte terör faaliyetlerine fırsat vermeyen bir il olmasına rağmen Doğu Anadolu Bölgesi ili olduğu için Batı illerinde adı ne yazık ki zaman zaman güvenlik sorunu ile de anılabilmektedir. Bu durum özellikle bölge ile bağlantısı olmayan yatırımcılar için önyargılara yol açabilmektedir. Benzer şekilde bölgemizden batı illerine iş yapacak işletmelerin bazı zorluklarla karşılaştıkları sıkça ifade edilmektedir. Diğer taraftan Doğu Anadolu'da üretilen bir ürünün kalite standardının düşük olduğu ön kabulü de bu durumu ne yazık ki katkı yapmaktadır. Söz konusu durum, nitelikli elemanın bölgeye

gelmesi konusunda da yaşandığından turizm başta olmak üzere hizmet sektörlerini de etkilemektedir.

Ardahan sınır kenti olduğundan ihracat yapma potansiyeli her zaman mevcuttur. Ancak komşu ülkelerde yeterli tanıtımın yapılmadığı ve Ardahan'da bulunan işletmelerin komşu ülkelerde ki talep edilen ürünlerden yeterince haberdar olmadığı da görülmektedir.

➤ *İmalat Sanayinin Yapısı*

Ardahan'da sanayi yapısı genel olarak katma değeri düşük ve ikamesi kolay ürünlerin üretimini içermektedir. İlde ki imalat sanayi daha çok süt ürünlerinin işlenmesine yönelik sanayidir. Süt İmalat sanayiinin yanında küçük çaplı kereste, mobilya, PVC, hazır beton ve taş ocağı işletmeleri bulunmaktadır. Tarımdaki gelişmeler ile Ardahan İmalat Sanayi arasında yakın bir ilişki vardır. İlin ihracatında ilde üretilen herhangi bir ürün bulunmamakta, ürünler ulusal pazarda tüketilmektedir. Bu durum ekonomik dalgalanma dönemlerinde işletmelerin aşırı derecede duyarlı olmaktadır. İmalat yapısında kaliteli, katma değeri daha yüksek ürünlerin üretimine geçilmesi ve ihracatının yapılması önem arz etmektedir.

1.2.1.2. Sorun Alanları ve Yaşandığı Sektörler

No	Sorun Alanı	Yaşandığı Sektörler
1	İşgücü sorunları	Sanayi ve Hizmet
2	Ulaşım maliyetlerinin yüksekliği	İmalat Sanayi
3	İdari Sorunlar	Tarım, Hizmet ve Sanayi
4	Altyapı sorunları	Tarım, Hizmet ve Sanayi
5	Finansa erişim imkânlarının kısıtlı olması	Tarım, Hizmet ve Sanayi
6	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	Sanayi ve Hizmet
7	İmalat sanayinin yapısı	Tarım, Sanayi

1.2.2. Strateji Döneminde Yaşanması Muhtemel Sorunlar (Riskler)

1.2.2.1. Açıklamalar

Strateji döneminde yukarıda yer alan sorunların azalma eğilimi göstermesi beklenirken yaşanacak gelişmelerle birlikte ortaya çıkması beklenen sorun kümelenmeye ilişkin olacaktır.

➤ *Kümelenme Sorunu*

Ardahan'ın ekonomik yapısı incelendiğinde hâlihazırda kümelenme şartlarını tam olarak barındırmasa da potansiyel vadeden büyükbaş hayvancılık, arı yetiştiriciliği ve süt ürünleri imalatıdır. Ancak söz konusu sektörlerin gelişmesine rağmen aralarındaki bağlantı ve işbirliği

imkânları bireysel davranışlar nedeniyle sekteye uğramakta ve rekabet edebilirlik gücünü azaltmaktadır.

1.2.2.1. Kümelenme Sorun Alanı

No	Sorun Alanı	Yaşanması Muhtemel Sektörler
1	Kümelenme Sorunu	Büyükbaş hayvancılık, Arı yetiştiriciliği ve süt ürünleri imalatı

1.3. HEDEFLER

1.3.1. Açıklamalar

Ardahan'ın yatırım alanındaki vizyonu ve 2023 yılına kadar ulaşılması beklenen hedefleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

➤ Vizyon

“Türkiye’de eşsiz tabii doğası ve kültürel değerleri ile ön plana çıkan, hayvancılıkta ulusal et ve süt ürünleri merkezi olmuş, nitelikli üretim ve hizmet anlayışı ile kuzeydoğu koridorunun en önemli ihracat merkezlerinden biri Ardahan”

➤ Hedefler

- İş Gücünün Niteliğinin ve İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması

Mevcut durum başlığı altında yer verilen sektörlerin ihtiyaç duyduğu işgücünün daha nitelikli hale getirilmesi ve istihdam edilebilirliklerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik planlama ve eğitim faaliyetlerinin ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Altyapı Hizmetlerinin İyileştirilmesi

Sorun alanlarının başında gelen altyapının bütüncül bir bakış açısı ve ilgili kurumların ortak çabaları sonucu istenilen düzeye gelmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede ulaşım, tarım, sanayi alt yapı çalışmalarının tamamlanması önem arz etmektedir.

- İmalat Sanayide Katma Değerin ve İhracatın Artırılması

Ardahan'ın sanayi yapısında ağırlıklı olarak düşük ve orta teknoloji ve ikamesi kolay ürünlerin bulunması nedeniyle strateji döneminin sonunda katma değeri daha fazla olan ürünlerin üretilmesi hedeflenmektedir. Diğer taraftan ihracatın artırılması, ihracat bilgi seviyesinin yükseltilmesi ve ihracat yapılan ülke sayısının ve ürün çeşidinin artırılması hedeflenen hususlardır.

- İşbirliği Yapma Kültürünün Geliştirilmesi

Strateji döneminin sonuna kadar belirli sektörlerde işletmelerin birlikte iş yapma kültürünün geliştirilmesi ve kümelenmenin faydaları üzerinde çalışmalar yürütülerek rekabet edebilirlik düzeyinin artırılması hedeflenmektedir.

- Ardahan'ın Yurtiçi ve Yurt Dışında Etkin Yatırım Tanıtımının Yapılması

Ardahan'ın batı illerindeki algısı, komşu ülkelerdeki bilinirlik düzeyi ve ürün kalitesine yönelik endişelerin gerekli etkin ve etkili tanıtım faaliyetleri ile azaltılması hedeflenmektedir. Bu süreçte görsel ve yazılı yerli ve yabancı basın yayın kuruluşlarının tanıtımları, bölgedeki işadamlarının görüşleri ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri büyük önem arz etmektedir.

1.3.2. Tablo

No	Hedef	Gösterge
1.1	İş Gücünün Niteliğinin ve İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması	İşgücü eğitim programı sayısı, eğitim katılımcı sayısı ve mesleki eğitim sonucunda işe yerleştirme oranları
1.2	Altyapı Hizmetlerinin İyileştirilmesi	OSB Yapılan yol miktarı, çekilen doğalgaz hattı uzunluğu, yapılan çevre düzenleme alanı, kullanıma hazır hale getirilen parsel sayısı, Yapılan yayla yolu uzunluğu, Onarılan mera alanı, Turizm işletme sayısı
1.3	İmalat Sanayide Katma Değerin ve İhracatın Artırılması	İmalatçı firmaların yaptığı ihracat miktarı ve ihracat yapılan ülke sayısı, ihraç edilen ürünlerin sayısı, imalatçı firmaların kişi başı ihracat miktarı, düzenlenen ihracat eğitimi ve katılımcı sayısı
1.4	İşbirliği Yapma Kültürünün Geliştirilmesi	Kümelenmeyi teşvik eden KOSGEB ve Ekonomi Bakanlığı desteklerine yapılan başvuru sayısı, kurulan kooperatif sayısı, kurulan birlik sayısı,
1.5	Ardahan'ın Yurtiçi ve Yurt Dışında Etkin Yatırım Tanıtımının Yapılması	Katılım sağlanan yurt içi ve yurt dışı sektörel fuar sayısı, konuyla ilgili ulusal basında çıkan haber sayısı, gerçekleştirilen yatırım tanıtım etkinlikleri sayısı

2. 2017 YILI EYLEM PLANI

2.1. Açıklamalar

2017 yılında Ardahan'ın sorun yaşadığı veya iyileştirmesini hedeflediği konulardan işgücü, altyapı, finansal kaynaklara erişim ve tanıtım konularına odaklanılması planlanmaktadır.

Söz konusu süreçte ilk olarak işgücü eğitim programlarının niteliği ve sayısı, mesleki eğitimin durumu ve bu eğitimleri tamamlayanların işe yerleşme durumları konularında çalışmalar yürütülecektir. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulunun yönlendirilmesi ve karar alma süreçlerine katkıda bulunulması sağlanacaktır. Yapılan değerlendirmelerde yatırımcının öncelikli sorununun işgücüne ilişkin olduğu ve insan kaynaklarının eğitimine önem verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Yatırımcıların sorun yaşadığı altyapı konularının çözüme kavuşturulması için ilgili kurum ve kuruluşların yürüttüğü çalışmaların yakından takip edilmesi ve ilerleme durumlarının izlenmesi sağlanacaktır. OSB ve KSS'nin altyapı eksikliklerin giderilmesi amacıyla finansal kaynakların araştırılması, kamu eliyle yapılabilecek altyapı eksikliklerin yapılması, doğalgaz alımı için BOTAŞ'a tekrardan başvuru yapılması için gerekli girişimler takip edilecektir. Ardahan OSB'nin eksikliklerin tamamlanması noktasında 2017 yılında güdümlü proje desteği süreci ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı destek süreçleri yakından izlenecektir. İldeki turizm alanlarının alt yapılarının geliştirilmesine ve tamamlanmasına yönelik Ajans, DAP idaresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde girişimlerde bulunacaktır. Yanlızçam Kayak Merkezine teleseyiç yapımı, Çıldır Gölüne turizm işletmelerini yapılması için özel sektör ve kamu alanında bilgilendirmeler yapılacak, turizm alanların altyapı eksikliklerinin giderilmesi için Ardahan Valiliği ve İl Özel İdaresi ile birlikte çalışmalar yapılacaktır.

Yatırımcıların finansal kaynaklara erişimi sağlamak amacıyla destekleme faaliyetlerini (KOSGEB, TKDK ve Cazibe Merkezleri Programı... vb.) hakkında Ajans tarafından bilgilendirme toplantıları ve seminerleri yapılacaktır. KOSGEB, TKDK ve Cazibe Merkezleri Programı desteklerine ilişkin bilgilendirme rehberleri hazırlanacaktır. Proje başvurularında bürokratik süreçlerin azaltılması amacıyla destekleme kurumları, meslek odaları, birlikler ve yatırımcılar ile toplantılar yapılacak ve bürokratik süreçlerin azaltılmasına yönelik öneriler ilgili kurumlara iletilecektir. Bununla birlikte çiftçiye ve esnafa kredi sağlayan bankalarla (Ziraat Bankası, Halk Bankası, Denizbank...) ve ilgili meslek odası ve birliklerle işbirliği yapılarak kredi imkanları konusunda çiftçilerin, esnafın ve iş dünyasının bilgilendirilmesi sağlanacaktır.

2017 yılında Ardahan'ın yatırım tanıtım faaliyetlerine devam edilecektir. Bu çerçevede öncelikli sektörlerle yönelik yurt içi ve yurt dışı fuar katılımı, ulusal basında yazılı ve görsel tanıtım çalışmalarının yürütülmesi, Ardahan'ın marka değerine sahip ürünlerinin coğrafi işaretinin alınması ve yatırım tanıtım organizasyonlarının gerçekleştirilmesi çalışmaları yürütülecektir. Yanlışçam Kayak Merkezinin tanıtılması ve ilin kış turizm potansiyelinin ulusal ve uluslararası olarak tanıtımının yapılması amacıyla tanıtım materyalleri (Broşür web sitesi, katalog vb...) ve kış turizminin geliştirilmesi amacıyla Ardahan Kış Turizm Stratejisi hazırlanacaktır.

2.2. Tablo

No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı (Ay Olarak)
1.1	İşgücü eğitim programlarının yatırımcılara tanıtılması	İşgücü sorunları	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, SERKA	5.000	Aralık 2017
1.2	Öncelikli sektörlerde işgücü eğitim programlarının açılması	İşgücü sorunları	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	2.000.000	Eylül 2017
1.3	İnsan kaynağını geliştirmeye yönelik kurs programlarının açılması (dış ticaret, muhasebe, gümrük, e-ticaret... vb.)	İşgücü sorunları	DAİB, SERKA, Ardahan İl Gümrük Müdürlükleri, TPE	50.000	Ağustos 2017
2.1	Ardahan OSB Doğalgaz çalışmaları	Altyapı sorunları	BOTAŞ, Ardahan İl Özel İdaresi	5.000	Nisan 2017
2.2	Ardahan OSB'nin ulaşım altyapısının yapılması	Altyapı sorunları	Karayolları Bölge Müdürlüğü, Ardahan Valiliği	5.000.000	Haziran 2017

2.3	Ardahan OSB parsellerinin yatırıma hazır hale getirilmesi (5 Adet)	Altyapı sorunları	Ardahan İl Özel İdaresi	500.000	Ağustos 2017
2.4	Yalnızçam Kayak Merkezinin Geliştirilmesi	Altyapı Sorunları	İl Özel İdaresi, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	20.000.000	Aralık 2017
2.5	Çıldır Gölüne Turizm Tesislerinin Yapılması	Altyapı Sorunları	İl Özel İdaresi, DAP, SERKA	3.000.000	Aralık 2017
3.1	Sektörlere yönelik destek bilgilendirme toplantılarının yapılması	Finansa erişim imkânlarının kısıtlı olması	SERKA, ATSO, KOSGEB, TKDK	20.000	Aralık 2017
3.2	Sektörlere yönelik banka kredi imkanları bilgilendirme toplantılarının yapılması	Finansa erişim imkânlarının kısıtlı olması	SERKA, Meslek Odaları, Bankalar	1.000	Aralık 2017
3.3	Desteklemelere ilişkin bilgilendirme rehberleri hazırlanması	Finansa erişim imkânlarının kısıtlı olması	SERKA	10.000	Aralık 2017
4.1	Öncelikli sektörlerle yönelik fuarlara katılımın sağlanması	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	SERKA	15.000	Aralık 2017
4.2	Yazılı ve görsel basında Ardahan'ın yatırım tanıtımının yapılması/yaptırılması	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	SERKA, Ardahan Valiliği, Ardahan TSO	5.000	Aralık 2017
4.3	Öncelikli sektörlerle yönelik araştırma raporlarının, bilgi notlarının hazırlanması	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	SERKA	50.000	Aralık 2017
4.4	Öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren işadamlarına yönelik yatırım tanıtım organizasyonlarının gerçekleştirilmesi	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	SERKA, Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası	100.000	Aralık 2017
4.5	Ardahan Kış Turizm Stratejisinin Hazırlanması ve Kış turizminin Tanıtımı	Bölgenin kötü şöhreti ve ilin tanıtım eksikliği	İl Özel İdaresi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,	1.500.000	Aralık 2017